

**GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE İDİL**  
(Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil Sempozyumu Bildirileri)



**Editör**

Yrd. Doç. Dr. M. Nesim DORU

---

İstanbul-2011

## İDİL SÜRYANİ ATASÖZLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Yrd. Doç. Dr. Abdulmuttalip ARPA

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

### Özet

Atasözleri, toplumların hafızası niteliğindedir. Bazen bir ahlakî prensibi, bazen uzun zaman alan bir hayat tecrübesini ihtiva ederler. Atasözleri, çoğunlukla insanları iyiliğe teşvik ederken, bazen de cimrilik, bencillik, tutuculuk gibi toplumda hoş görülmeven hasletleri de telkin ederler. Toplumların, medeniyetlerin, hatta bütün insanlığın ortak akıl ve tecrübe ürünü sayılan bu edebî tür, nesiller boyu devam ederek günümüze kadar varlığını korumuştur. Bu çalışmada uzun dönem İslam coğrafyasında varlıklarını sürdüren İdil Süryanilerinin atasözleri, referansları yönüyle kutsal metinlerdeki tezahürleri üzerinde durularak bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Atasöz, Deyim, Süryanilik, Kutsal Kitaplar

### Abstract

Proverbs are like the memory of societies. They sometimes contain a moral principle or a long experience about life. Proverbs, mostly, encourage people to favor, but sometimes they also invite to the meanness, selfishness and conservatism which are refused by society. This literary genre, which is considered as a product of common mind, experience of societies, civilizations, or even all of humanity, has continued its existence in every generations and come to the present day. This paper, therefore, studies the proverbs of Suryanies in İdil town and analyzes them in terms of their sources, manifestations and references in sacred texts.

**Keywords:** Proverbs, Idioms, Syriacism, The Holy Books

Kitleleri ortak değerler etrafında birleştirerek millet yapan unsurlar arasında dil, tarih, din, ülke ve bağımsızlık gibi değerler bulunmaktadır. Milletleri de birbirinden ayırarak kendine has kılan dil, din, tarih, bilim, sanat, edebiyat, felsefe ve halkın uzun zamanlar içerisinde meydana getirdiği folklorik değerler gibi kurumlardan oluşan birer kültürleri vardır. Atasözleri, toplumların hafızası niteliğindedir. Bazen bir ahlakî prensibi, bazen uzun zaman alan bir hayat tecrübesini ihtiva ederler. Atasözleri, çoğunlukla insanları iyiliğe teşvik ederken, bazen de cimrilik, bencillik, tutuculuk gibi toplumda hoş görülmeven hasletleri de telkin ederler. Toplumların, medeniyetlerin, hatta bütün insanlığın ortak akıl ve tecrübe ürünü sayılan bu edebî tür, nesiller boyu devam ederek günümüze kadar varlığını korumuştur. Bu çalışmada uzun dönem İslam coğrafyasında varlıklarını sürdüren İdil Süryanilerinin atasözleri, referansları yönüyle kutsal metinlerdeki tezahürleri üzerinde durularak bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Bir milleti tanımının yolunu, o milletin değerler manzumeleri, el ve gönül birliğiyle oluşturduğu anonim kültür eserleri arasında aramak gerekir. Bunlar arasında halka mal olmuş edebi ürünler ve folklorik unsurlar bulunmaktadır. Bu ürünler, halk tarafından üretildikleri için aralarında yörelere göre bir takım farklılıkların bulunması da kaçınılmazdır. Bu farklılıkları, kültürü zenginleştiren estetik öğeler olarak kabul etmekle beraber, bir milletin dünya görüşünü, hayat felsefesini en iyi aktaran ve ağızlara göre ufak tefek kelime farkları bulunmasına rağmen, aralarında ifade ve anlam benzerliği bulunan atasözlerinin, kültür birliğinin en güzel örneklerinden olduğunu kabul etmekteyiz.

Atasözleri ve deyimler, doğrudan doğruya halkın ortak duygu, düşünce, inanç ve ahlaki davranış tarzlarını, sosyal ve insani münasebetlerini, hayata bakış açılarını yansıtan, kısa ve özlü, fakat aynı zamanda etkili ve anlamlı sözlerdir. Atasözleri ve deyimler, bir milletin en milli dil unsurlarıdır. Aynı anlama gelecek birçok atasözü ve deyim farklı milletlerin dilinde de mevcut olması, bu sözlerin milliliği yanında evrensel boyutunu da göstermektedir. Ancak atasözleri ve deyimlerin bir şekilde ölçüye sokulması ve kalıplaşmış hale gelmesi için sosyal hayat içerisinde geçen belli bir sürece ihtiyaç duyacağından onların milli bir hassasiyetin ürünü olarak görülmesi gerekir.

Atasözleri ve deyimler, bir milletin atalarından çocuklarına kalan en eski fakat her an yeni ve değerli bir mirastır. Bu miras, toplumun her ferdinin büyük ilgisiyle karşılaşınca birleştirici bir rol de üstlenmiştir. Yani atasözleri ve deyimler, ortak bir vicdani görev de görmektedirler. Her fert bu önemli dil varlığında kendinden bir parça bulmaktadır. Bu yüzden atasözleri ve deyimler, her dönemde çok sevilmiş ve kullanılmıştır. Atasözleri ve deyimler, bilimin ve yaşamın gerçekleriyle çatışmadığı gibi toplumun inanç ve felsefesiyle de uyumludurlar. Özellikle atasözleri, evrensele ulaşmış değerler olarak ortaya çıkmakla beraber deyimler, daha çok milli boyutuyla ön plana çıkmaktadırlar.

Atasözleri ve deyimler, yazının yeteri kadar gelişmediği dönemdeki toplumlarda daha çok ilmi, ahlaki ve bedii bakımdan önemli görevler üstlenmiştir. Bu yönüyle bugün dahi kullanılan atasözleri ve deyimlerin, toplumun eğitimi noktasında önemli fonksiyonlarının bulunduğunu kimse göz ardı edemez. Hatta bir milleti tanımak için en açık ve doğru sonuç veren başvuru kaynakları atasözleri ve deyimlerdir. Hem milli hem evrensel boyutlarıyla ortaya çıkan atasözleri ve deyimler, birbirine kültür, coğrafya ve din bakımından yakın olan toplumlar arasında kullanım benzerliğine yol açmıştır. Unutulmamalıdır ki üzerinde yaşanan toprak, coğrafya ve kültür şartları, kültür öğelerini benzeştirirken, din de olaylar karşısında verilecek tepki ve varılacak kanaat ve yargıları etkilemektedir. Toplumsal düşünüş, inanış tarzı, yaşam felsefesi, ahlaki değerlendirmeler, estetik beğeniler atasözleri ve deyimlerle dile getirilmektedir. Dolayısıyla deyim ve atasözlerinde coğrafya, kültür, iklim ve dinin etkisini rahatlıkla görebilmekteyiz. Mesela Türkler ve İranlılar arasında hem coğrafya hem kültürel bakımdan bir benzerlik söz konusuysen, Türklerle Araplar arasında daha

çok din bakımından bir benzerlik ve yakınlığın sonucu ortak kullanımların bulunduğu dikkat çekmektedir. Yine Türklerle Fransızlar veya en genel anlamda Batıyla arasında daha çok bilimsel gerçekler ve ortak insani yaklaşımlar noktasında benzerlikler görülür.

Araştırma ve inceleme alanımız olan İdil ilçesinin tarihi, m.ö. 2000’li yıllara kadar uzanan bir geçmişe sahip olduğu görülmektedir. Bu uzun tarihi süreç içerisinde büyük uygarlıkların kurulduğu Mezopotamya bölgesinde yer alan İlçe, değişik tarih devirlerinde Asurlular, Persler, Yunanlılar, Romalılar, Araplar, Kürtler ve Türkler gibi çeşitli milletlerin uygarlık ve medeniyetlerinin etkisi altında kalmış ve her uygarlık bugüne değin bir takım izler bırakmıştır. İlçe’nin bugün de üç farklı inanç kesimini (Müslüman, Süryânî, Yezidî) bünyesinde barındırması bu çeşitliliğin somut bir tezahürüdür. Bu yönüyle dinlerin, dillerin, ırkların ve milletlerin birbiri ardına yerleşip göçtüğü veya gelişerek küçüldükleri daimi yerleşim yeri olması başta olmak üzere, yer aldığı kültür havzası sebebiyle bugüne kadar bir sempozyuma konu olmaması ciddi bir eksiklik olarak görülmektedir. Bu anlamda gecikmiş bu sempozyumun bugün tertip edilmesini çok anlamlı ve yerinde buluyorum. Biz de bölgenin demografik yapısını oluşturan üç farklı inanca mensup topluluktan (Müslüman, Süryânî ve Yezidî) birisi olan Süryânî topluluğun sözlü edebi kültüründe kullandığı atasözleri ve deyimleri üzerinde bir değerlendirmede bulunarak bölgenin sözlü kültürünü tanıma ve tanıtmaya suretiyle bu sempozyuma bir nebze de olsa katkıda bulunmak istiyoruz.

Süryani atasözleri ve deyimleri üzerinde yaptığımız çalışmamız esnasında konuyla ilgili yeterli ve zengin bir literatürün oluştuğunu gözlemledik. Ercan Akçay’ın Aram yayınevinden (2005) çıkan “*Süryânî Atasözleri*” adlı eseri, bu alanda yapılmış önemli bir çalışma olarak görülmektedir. Yine Süryânî araştırmacı Lahdo İshak’ın İdil’deki Süryânilere ait atasöz ve deyimleri içeren “*Emsâl Min Bazebedey (Âzah), 1994*” adlı kapsamlı çalışması, alanında tek olma vasfına sahiptir. Bu iki kapsamlı çalışmanın varlığı, atasöz ve deyimlerin tespiti hususunda ciddi bir saha çalışması yapmamıza hacet bırakmadı. Ancak yine de değerlendirmeye tabi tuttuğumuz atasöz ve deyimleri bölgede yaşayan Süryanilerle yüzyüze görüşerek bir teyide tabi tutmaya çalıştık.

Şüphesiz atasözlerini birkaç konuyla sınırlandırmak mümkün değildir. İnsan yaşamında yer alan doğum, ölüm, evlilik, arkadaşlık, dostluk, düşmanlık, kahramanlık, hırsızlık, gelin, kaynana, ana-baba vb. dahil her şey atasözlerinin konularını oluşturur. Ancak İdil’deki Süryanilere ait atasözleri ve deyimlere bakıldığında dini inanca dayalı bir boyutun baskın bir şekilde tezahür ettiği açıkça görülmektedir. Her dinin, müntesibi olan insana ve topluma bir yön verdiği ve onlara belli bir düşünce ve davranış şekli sunduğu bilinen bir gerçektir. Evrensel bir din olan Hristiyanlık dini de kendi mensuplarına yeni bir kültür ve hayat tarzı getirmiştir. Nitekim Süryani milletinin sözlü ve yazılı kültüründe Hristiyanlığın etkisi açık bir şekilde görülmektedir. Bu etkinin varlığını hissettiren dil ürünlerinden biri de atasözleri ve deyimler olmuşlardır.

İdil Süryanileri atasözleri üzerindeki bu çalışmamızda, İdil Süryanilerinin inanç dünyasının izlerini yansıtan bu tarzdaki atasöz ve deyimlerini bir değerlendirmeye tabi tutmak istiyoruz. Değerlendirmemizde konuyla ilgili atasöz ve deyimlerin dini referanslarını ve anlamlarını tespit edip ardından onları, bu coğrafyanın baskın kültürü olan İslam dini ve kültürünün sözlü kültürüyle bir karşılaştırmasını yaparak asırlarca yan yana ve iç içe yaşayan bu iki kültürün karşılıklı etkileşiminin sonuç ve yansımaları üzerinde duracağız. Konuyla ilgili hem yukarıda bahsettiğimiz Lahdo İshak'ın çalışması hem de bölge halkıyla yaptığımız mülakatlar neticesinde birçok atasözü ve deyim tespit ettik. Burada bu atasöz ve deyimlerin hepsinin üzerinde durmamız mümkün olmayacaktır. Bunlar arasından birkaçı üzerinde durarak konuyu açıklığa kavuşturmaya çalışacağız. Şimdi atasöz ve deyimlerden seçtiğimiz birkaçının değerlendirmesine geçelim.

#### 1- الله خلق الدنيا في ستة أيام

<Allah, dünya'yı altı günde yarattı.>

Bu atasözünde insanın günlük işlerinde sabır ve teenni ile hareket etmesi ve aceleden kaçınması öğütlenir. İnsan doğası gereği işlerinin bir an önce bitmesini ister. Ancak her işin belirli bir gerçekleştirilme süresi vardır. Bir yemek, şu kadar dakikada pişer. Bir sanat eserinin tamamlanması aylarca sürebilir. Duygular, bir şiir haline belirli sürede gelebilir. Bir sanat, yıllarca ustadan alınan derslerle öğrenilebilir. Çiraklıktan kalfalığa, sonradan ustalığa ulaşma elbette kolay değil. Sabırla, tecrübeyle kazanılan bir beceridir sanat. Bütün büyük sanat ve edebiyat eserlerinin kalıcı olmasında; sabrın, azmin, zamanın, tecrübenin damgası vardır. Kısacası atasözü, işlerin kalıcı, olumlu ve yararlı olabilmesi için insanın sakin, bilinçli, planlı bir biçimde hareket etmesi gerektiğini belirtmektedir.

Bu atasözün Süryani sözlü kültürüne kutsal kitaplardan girdiği açık bir şekilde görülmekle birlikte, hangi kutsal kitaptan girdiği noktasında kesin bir fikir yürütmek zor görülmektedir. Çünkü her üç kutsal kitapta da bu anlamı ifade eden pasajlar vardır.

Mesela, Tekvin 2:2-3'de: .....Ve Allah yaptığı işi yedinci günde bitirdi; ve yaptığı bütün işten yedinci günde istirahat etti. Ve Allah yedinci günü mübarek kıldı, ve onu takdis etti; çünkü Allah yaratıp yaptığı bütün işten o günde istirahat etti.

Çıkış 20:8-11'de: .....Sebt gününü takdis temek için onu hatırında tut. Altı gün işliyeceksin, ve bütün işini yapacaksın; fakat yedinci gün Allah'ın RABBE Sebtir... hiç bir iş yapmıyacaksın; çünkü RAB gökleri, yeri ve denizi ve onlarda olan bütün şeyleri altı günde yarattı, ve yedinci günde istirahat etti; bunun için RAB Sebt gününü mübarek kıldı, ve onu takdis etti.

Markos 2:22-28'de: .....İsa...İnsan Sebt günü için değil, Sebt günü insan için yaratıldı. Bu nedenle İnsanoğlu Sebt gününün de Rabbidir.

Luka 6:5'de:.....Sonra İsa onlara, "İnsanoğlu Sebt gününün de Rabbidir." dedi.

Yuhanna 19:31'de: .....Sebt günü büyük bayramdı.

İbraniler 4:4'de: .....Oysa Tanrı, dünyanın kuruluşundan beri işlerini tamamlamıştır. Çünkü bir yerde yedinci günle ilgili şunu demiştir: "Tanrı yedinci günde bütün işlerinden dinlendi."

Kurân-ı Kerim'de de:.....Andolsun, biz gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları altı günde yarattık, bize hiçbir yorgunluk dokunmadı.(Kâf, 50/38) Yine İslam inancı ve kültüründe; 'Acelede nedâmet, teennide selamet vardır', 'Acele Şeytandan, sabır Rahman'dandır' gibi atasözleri mevcuttur.

Kutsal metinlerden sunduğumuz tüm alıntılardan sözkonusu atasözün bir öğüt ve mesaj vermek üzere bu alıntılardan esinlenerek meydana geldiği açıkça görülmektedir.

جيب من الأصل، و نام علي حصير -2

<Hasır üzerinde yat(san da), evleneceğin kadın asâlet sahibi olsun.>

Bu atasözünde, evlenecek olan gençlere fakir de olsalar asalet sahibi, soylu, şerefli ve toplumda itibar sahibi olan ailelerin kızlarından seçim yapmaları tavsiye edilmektedir. Şüphesiz insanların evliliğe bakış açıları farklıdır. Bazılarının gözlerini maddi yön kamaştırır. Bu sebeple güzel ya da zengin bir eş peşinde olurlar. Bazıları da, evveleminde ahlak ve çevreye önem verirler. Onlar için güzellik ve zenginlik ikinci planda gelir. Bu iki yaklaşım tarzının sonuçları arasında büyük fark vardır. Birinci gruptakiler sonuçta genelde hüsrana uğrarken, ikinci gruptakiler sonuçta genel olarak hayır ve iyilikle karşılaşırlar.

Kutsal kitapta bu atasözünün anlamını çağrıştıran birkaç ifade var.

Emsâl, 11: 16'da; "Nimet sahibi (soylu, şerefli) kadın, ailesine bereket kazandırır."  
14: 1'de; "Hikmet sahibi kadın aile yuvasını kurar. Ahmak kadın ise onu eliyle yıkar."  
21: 19'da; "İtsuz, bucaksız bir yerde tek başına yaşamak, şımarık ve zengin bir kadınla evlenmekten daha hayırlıdır." Kitabı mukaddesin değişik yerlerinde sağlıklı eş seçimiyle ilgili bu yöndeki ifadeleri çoğaltmak mümkündür.

İslam kültüründe de bu atasözünün anlamını çağrıştıran ifadeler var. Nitekim Hz. Peygamberin (s.a.v.)'in sözlerinde bu konu birkaç şekilde ifade edilmiştir.

"Güzelliği için kadınlarla evlenmeyiniz, umulur ki güzellikleri onları uçuruma yuvarlar. Malları için de kadınlarla evlenmeyiniz, umulur ki, malları onları azdırır. Ancak dini için kadınlarla evleniniz. Ağzı burnu düzensiz, dindar bir cariye, diğerlerinden daha efdaldir." (İbn Mace, Nikah: 6)

Kadınların en hayırlısı baktığın zaman seni sevince boğan, emrettiğin zaman sana itaat eden, üzerine yemin ettiğin zaman yüzünü ak çıkaran, kendisinden uzakta

olduğın zaman nefsi ve malın hakkında seni koruyandır. (Ahmet b. Hanbel, II, 251, 432;İbn Mace, Nikah:5)

"Kadın 4 şey için nikâhlanır. Güzelliği, malı, soyu ve dindarlığı. Sen dindar olanı seç"  
(Buhari, Nikah: 15; Ebu Davud, Nikah: 2; Nesai, Nikah:13)

Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de "Aranızdaki bekarları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi davranışta olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir. (Nûr, 24/32)

Yukarıda kutsal metinlerden aktardığımız tüm bu bilgilerden her iki kutsal dinin de evliliğin eş seçme aşamasında ilgili atasözümüzün muhteva ve mesajıyla paralel ifadelere sahip olduğu açıkça görülmektedir. Ancak tam olarak hangi kaynağın esintisi sonucunda sözlü ifadeye girdiği konusunda bir şey söylemek zordur.

### 3- المرأة، كما كان لا عقل، كما تیطلعان دقن -

<Eğer kadının aklı olsaydı, (yüzünde) sakalı olurdu>

Bu atasözünde sosyal, psikolojik, dini vb. diğer alanlarda kadının erkeğe oranla daha az deneyim, bilgi ve birikime sahip olmasından ötürü, kadının akli seviye noktasında erkeğin gerisinde kaldığı ifade edilmektedir. Süryani sözlü kültüründe bu anlamı çağrıştıran başka atasözleri daha vardır. Bir tanesi şöyledir: كل شى يطلع من تحت المرأة "Her şey kadının (elinin) altından çıkıyor."

Kadının sosyal ve dini hayattaki konumunu belirleyen bu atasözün kutsal kitaptaki referansları hakkında yaptığımız araştırmada kadını sosyal ve dini hayatta ikincil bir seviyede tutan birçok ifadeye rastladık.

Kadın cinsinin yaratılışı hakkında ilk açıklamayı Eski Ahit dile getirmektedir. Tevrat'a göre, kadın erkeğin yalnızlığını gidermek üzere, onun eğe (kaburga) kemiğinden, (Tekvin, 2:21-25) ama erkeğe eşit olarak ve onun suretinde yaratılmıştır.(Tekvin,1:26-27) Ama Tevrat yine de, erkeği kadına hakim olarak göstermektedir. Çünkü kadın, erkekten alınmış bir parçadır ve ondan sonra gelmektedir.(Tekvin 3:16)

Yeni Ahit'e göre de, kadınlar, erkekler için yaratıldığından erkekler baştır. Bu nedenle kadınlar, tıpkı Tanrı'ya bağlı oldukları gibi kocalarına bağlı olmalıdırlar. (Efeslilere Mektup, 5:22-24). Ayıca İncil'de bu anlamlara paralel birçok ifade vardır.

RAB Tanrı kadına, "Çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim" dedi, "Ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın, Seni o yönetecek. (Tekvin 3:16)

"Öğrenmek istedikleri bir şey varsa, evde kendi kocalarına sorsunlar. Çünkü kadının toplantı sırasında konuşması ayıptır. Kadınlar toplantılarımızda sessiz kalsın. Konuşmalarına izin yoktur. Kutsal Yasa'nın da belirttiği gibi, uysal olsunlar.

Öğrenmek istedikleri bir şey varsa, evde kocalarına sorsunlar. Çünkü kadının toplantı sırasında konuşması ayıptır. (I.Korintliler, 14:34-35).

İslam kültüründe de kadının sosyal ve dini hayattaki konumu hususunda yukarıda kutsal kitaplardan sunduğumuz alıntılara benzer ifadeler müşahede ediyoruz. Nitekim Buhari'nin Hayz 6, Zekat 44; Müslim İman 132, İdeyn 4; Ebu Davud Sünnet 15; Nesâi İydeyn 19; İbn Mace Fiten 19; Müsned-i Ahmed 1/307, 423,425,433,436, 2/67,374, 3/318; Dârimi Vüdu 104, salat 224, bâblarında Abdullah b. Ömer r.a.'den rivayet edilen bir hadis-i şerif var. Bu sözleri Resulullah (s.a.v.) Medine'de, musallada yani bayram namazı kıldırıldığı alan veya harman yerinde kalabalık bir kadın cemaate karşı söylemiş. Kadın mîzacına dikkat çekmiştir.

İbn Ömer r.a.'den: Peygamber s.a. şöyle buyurdu:“- Ey kadın cemaat! İmanda kemalinizin ve samimiyetinizin ifadesi olarak çok sadaka verin. Çokça Allah'tan bağışlanma talebinde bulunun. Çünkü sizlerin cehennem ateşinde çoğunluğu teşkil ettiğinizi gördüm. Aralarından düşüncelerini rahatlıkla söyleyebilen bir kadın:- Ne kusurumuz var ki cehennemliklerin çoğunluğunu teşkil ediyoruz yâ Resûlallah? diye sordu. Peygamber s.a.: “- Çok lânet okuyorsunuz, eşlerinize karşı nankörce davranıyorsunuz. Aklî fonksiyonları zaafa uğratan, dini eksik uygulayanlardan olmanıza rağmen, akıllı ve vicdan sahibi bir erkeğe, sizden daha çok tahakküm edenini görmedim, buyurdu. Kadın: - Aklî fonksiyonları zaafa uğratma ve dini eksik uygulama nedir? deyince Peygamber s.a.: “- İki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olması, aklî fonksiyonları zaafa uğratmanızdan kaynaklanmaktadır. Bu, aklî fonksiyonları başka noktalara kaydırarak, zaafa uğratarak dikkat dağınıklığı ve kendine hâkim olamamadır. Kadın günlerce namaz kılmadan ve günlerce oruç tutmadan vakit geçirir. Bu da dini eksik uygulamadır, buyurdu. Buhârî'de hadisin anlatımı şöyledir: - Hayız süresince namaz kılmaz ve oruç tutmaz değil mi?- Evet kabul ediyoruz dediler. Peygamber (s.a.v.): “- İşte bu kadının dinindeki eksik uygulamasıdır” buyurdu.

Yukarıda kadınların dini ve sosyal hayattaki konumu hakkında aktardığımız bu ifadeler, kutsal dinlerin mensupları tarafından farklı şekillerde yorumlanarak kadınlara yönelik bu ayrımcılık bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Burada bu yorumların üzerinde durmak istemiyoruz. Ancak sözkonusu atasözün kutsal kitaplardan aktardığımız tüm alıntılarının bir esinti ve uzantısı sonucunda sözlü kültüre girdiği rahatlıkla söylenebilir.

#### 4- الصدقة تدفع القضا والبلا-

<Sadaka, kaza ve belayı def eder.>

Bu atasözünde sadakanın hayatta kişinin farkına vardığı ve varmadığı bir takım kaza ve belaların önüne geçtiği ve yine bazı hastalıkların iyileşmesine vesile olduğu anlatılarak insanların sadaka vermeleri teşvik edilir. İdil Süryanilerinde sadaka birkaç şekilde verilirdi. Birincisi nakit olarak direk fakirlere verilir ya da kilise görevlisine verilerek onun bilgi ve denetimi üzerinden ihtiyaç sahiplerine ulaştırılırdı. İkinci olarak da sadaka, ekmeğin arasına çığ ya da pişmiş et konularak fakirlere dağıtılmak



suretiyle gerçekleştirilirdi. Ayrıca çiçek hastalığından kurtulmak için pişmiş sakatat eti ekmeğin arasına konularak tüm fakirlere dağıtılırdı. Böylece hastalığın önüne geçileceğine inanılırdı.

Toplumsal yardımlaşma ve kaynaşma vesilesi olan sadakanın tüm kutsal kitaplar tarafından teşvik edileceği müsellem bir konudur. Nitekim kutsal kitapta "Bu sıradan kişilerden herhangi birine, öğrencim olduğu için bir bardak soğuk su bile içiren, size doğrusunu söyleyeyim, ödüksüz kalmayacaktır." (Matta, 10:42; Markos, 9:41). İslam inanç ve kültüründe de sadakanın birçok konuda faydalı sonuçlar sağladığına inanılır. Hz. Peygamberin sözlerinde "Sadaka belayı def eder, ömrü uzatır" (Tirmizi, Zekat:28), "Sadaka malı eksiltmez, mala bereket katar" (Müslim, Kitabu'l-Birr:2588) tarzında birçok ifade vardır.

Kur'ân-ı Kerimde de; "Herhangi birinize ölüm gelip de, "Ey Rabbim! Beni yakın bir zamana kadar ertelesen de, sadaka verip iyilerden olsam! demeden önce, size verdiğimiz rızıktan harcayın ." (Münâfikun,63/10)

Yukarıda kutsal kitaplardan aktardığımız bu bilgilerden sadakanın tüm kutsal dinler tarafından teşvik edilmesiyle birlikte ilgili atasözümüzün hem lafız hem de mana itibariyle İslam kültüründeki kullanım ve anlamına paralel tarzda oluştuğu ve sözlü kültüre girdiği biraz daha yüksek bir ihtimal olarak görülmektedir.

##### 5- ال دبر بيتو ، دبر بيت الله

<Kendi evinin düzenini sağlayan, Rabbinin evini de düzene sokar>

Bu atasözünde ailesine karşı hak ve sorumluluklarını hakkıyla yerine getiren, aile düzenini erdemli ve ahlakî temeller üzerine inşa eden bir kişi, Rabbine karşı olan görev ve sorumluluklarını da hakkıyla yerine getirir. Kendini hakkıyla tanıyamayan, aile düzenini kuramamış ve çevresiyle barışık bir şekilde yaşayamayan bir insanın başarısız ve mutsuz olması kaçınılmazdır. Hayatı, kendisine, ailesine ve çevresine de zehir eder. İnsan olduğunu unuttur. İnsana yakışmayan davranışlar sergiler, zulmeder ve zarar verir. Nihayetinde Allah'ın kulu olduğunu da unuttur.

İnsanın mutlu ve huzurlu olmasını, kendisi, ailesi, çevresi ve nihayetinde Rabbiyle barışık yaşamasına bağlayan atasözün Kitab-ı Mukaddesteki "Kendi evine sahip çıkamayan, Tanrı'nın evine nasıl sahip çıksın (Timoteos, 1:5) pasajından esinlenme sonucu sözlü kültüre girdiği yüksek muhtemeldir. İslam sözlü kültüründe de bu anlamda bazı ifadeler var. Nitekim Hz./Peygambere dayandırılan "Kendini bilen, Rabbini bilir" sözü de ilgili atasözümüzün hem dilsel yapı hem de anlam boyutuyla vermek istediği mesajla aynı doğrultudadır. Ancak İbn Teymiye ve İmam Nevevi gibi İslam alimleri böyle bir hadisin sahih hadis kaynaklarında yer almadığını belirtirler. İbn Cevzi el-Kaymiyye'de bu sözün anlamının doğru olduğu ancak İsrâiliyat yoluyla İslam kültürüne girdiğini söyler. (Medâricu'-Sâlikîn, 1/734) Netice itibariyle yukarıda aktardığımız tüm bu açıklamalardan ilgili atasözün Kitab-ı Mukadde kaynaklı olduğunu söylemek sağlıklı bir tercih olacaktır.

### 6- شي ما يروح زعا عند الله-

<Hiçbir şey Allah katında zayi olmaz>

Bu atasözünde Allah katında hiçbir şeyin karşılıksız kalmayacağı, insan tarafından yapılan her şeyin mutlaka Allah tarafından mükâfatlandırılacağı belirtilmektedir. Atasözünde insanlar hayırlı işler yapmaya teşvik edilmekle birlikte diğer taraftan da yasak davranışlardan uzak durmaları hususunda da bir uyarı söz konusudur.

Ahirete ve hesap gününe iman, tüm kutsal dinlerin temel esaslarından biridir. Tüm insanlar, dünya hayatında geçirdikleri her anın hesabını vermek üzere yeniden diriltileceklerdir. Hesap gününde her insan yapayalnız, tek başına hesap verecek, hiç kimse bir başkasının günahını yüklenemeyecek veya ona yardım edemeyecektir. O günde, iman edenler ve iyilik yapanlar için kolay bir hesap olacaktır. İnkâr edip kötülüklerde bulunanlar içinse, hiç şüphesiz hesap günü çok zorlu bir gündür.

Kur'ân'da hesap gününün nasıl bir gün olduğunu detaylarıyla bildirmiştir. Hiçbir şeyin saklı ve gizli kalmayacağı hesap gününde, zerre kadar bile olsa, herkesin iyilikleri ve kötülükleri hassas terazilerde tartılacaktır. Bu gerçek bir Kuran ayetinde şöyle bildirilir: Biz ise, kıyamet gününe ait duyarlı teraziler koyarız da artık, hiçbir nefis hiçbir şeyle haksızlığa uğramaz. Bir hardal tanesi bile olsa ona (teraziye) getiririz. Hesap görücüler olarak Biz yeteriz. (Enbiya Suresi, 47). Ahiret günü verilecek hesap hakkındaki bazı İncil ifadeleri ise şöyledir. Allah'ın görmediği hiçbir yaratık yoktur. Kendisine hesap vereceğimiz Allah'ın gözleri önünde herşey çıplak ve açıktır. (İbranilere Mektup, 4:13)

Allah, herkese, yaptıklarının karşılığını verecektir. Durmadan iyilik ederek yücelik, saygınlık ve ölümsüzlüğü arayanlara sonsuz yaşamı verecek. Ama bencil olanların, gerçeğe uymayıp haksızlığın peşinden gidenlerin üzerine gazap ve öfke yağdıracak. (Romalılara Mektup, 2: 6-8)

Atasözümüzün kutsal kitaplardan aktardığımız bu ifade ve açıklamaların bir esintisi sonucunda oluştuğunu söylemek yerinde olacaktır.

### 7- يدور على ريو تيريو ال-

<Rabbini arayan, onu bulur>

Bu atasözünde planlı ve programlı bir şekilde çalışan, azminde ve çalışmasında sebat eden, aklını ve fikrini her şeyiyle kendisini hedefine odaklayan bir kişinin mutlaka amacına ulaşacağı belirtilmektedir. Kısacası atasözü, başarmayı; inanca, çalışmaya ve kararlılığa bağlamaktadır. Türkçede benzer anlamda “Arayan belasını bulur, Mevlasını da bulur” atasözü vardır.

Atasözün İncil'den bir alıntı sonucu oluştuğu görülmektedir. Hz. İsa atasözün anlamıyla benzer paralelde "Dileyin, size verilecek; arayın, bulacaksınız; kapıyı çalın, size açılacaktır.(Matta,7:7); Allah'a yaklaşın, O da size yaklaşacaktır... (Yakup'un Mektubu, 4:8) buyurmaktadır.

İslam kültüründe de atasözüyle aynı anlamda yaygın bazı sözler vardır. Bir tanesi şöyledir. “Gayret eden bulur, eken biçer ve yola koyulan sonuna varır.” Kur’ân’da da “Kullarım Beni sana soracak olursa, muhakkak ki Ben (onlara) pek yakınım. Bana dua ettiği zaman dua edenin duasına cevap veririm. Öyleyse, onlar da Benim çağrıma cevap versinler ve Bana iman etsinler. Umulur ki irşad (doğru yolu bulmuş) olurlar. (Bakara Suresi, 186)Ey iman edenler, Allah’tan korkup-sakının ve (sizi) O’na (yaklaştıracak) vesile arayın; O’nun yolunda cihad edin, umulur ki kurtuluşa erersiniz. (Maide Suresi, 35)

Tevrat’ta da; Beni sevenleri ben de severim, gayretle arayan beni bulur. (Süleyman Meselleri, 8:17) denilmektedir.

Bütün kutsal dinlerin ortak anlam paydasında bulunduğu yukarıdaki bilgilerden atasözümüzün bu kaynaklardan esinlenme sonucunda oluştuğu ve sözlü kültüre girdiği rahatlıkla söylenebilir.

#### 8- توبة الشباب كما بسمار كوكبي في الباب -

<Gençlikte yapılan tevbe, ahşaba çakılan mih gibidir>

Bu atasözünde eldeki imkânların kıymetinin iyi bilinip zamanında ve yerinde kullanılıp değerlendirilmesi gerektiği anlatılmak istenmektedir. Gençlik, insan ömrünün en verimli çağıdır. İnsan bu devrede azami kapasitesini kullanabilir. Gençlik, insan hayatının en kritik anıdır. Bu dönemde insan hayırdan da, şerde de büyük mesafeler alabilir. Gençlik, duygu ve kabiliyetlerin, enerjinin doruk noktaya ulaştığı bir zamandır. Bunları dizginlemek, kanalize etmek, tam kapasiteyle çalışmak insana çok şeyler kazandırır. Bu iş çok zordur. Ama çocukluğundan itibaren kendini bu yola koyabilmiş, nefsini hayra yöneltmiş, alıştırmış bir genç, Allah’ın rızası ve başarının yolundadır. Birçok gencin hislerine mağlup olup cüretkar akıllarıyla bataklıklara düştüğü bir zamanda işte atasözünde belirtilen ve güzel örnek olarak verilen gençlerin değeri daha iyi anlaşılabilir olur. Çünkü bu örnekteki gençler ve onlar gibi olanlar, Rablerinin sevdiği kimselerdir.

Kitab-ı Mukaddeste “Kötü günler gelmeden, ve: Onlardan zevk almıyorum diyeceğiz yıllar yaklaşmadan, güneş ve ışık, ay ve yıldızlar kararmadan ve yağmurdan sonra bulutlar geri dönmeyen, gençliğinin günlerinde seni yaratanı hatırla”(Vaiz, 12:1-2) denilmektedir.

İslam dininde gençlere yönelik bu anlamda birçok tavsiye ve öğüt vardır: “Yedi sını insan vardır ki, Yüce Allah hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde arşını gölgesinde gölgelendirecektir. Bu yedi sınıftan biride Allah’a ibadet ederek temiz bir hayat içinde serpilip büyüyen gençtir. (Buhari, Ezan, 36)

İbn Mesud (ra)’dan: Peygamber (sav) buyurdu: “İnsanoğlu kıyamet gününde Rabbinin yanında şu beş şeyden sorulmadıkça olduğu yerden ayrılamaz: “Ömrün nerde geçirdiğinden, gençliğini nerede ve nasıl harcadığından, malını nereden kazandığından, nereye sarfettiğinden, bildiği ile amel edip etmediğinden, bedenini nerece

yıprattığından .” (Sünen-i Tirmizi, Sıfâtu’l-Kıyâme, 1) Yine Peygamberimiz (s.a.v.), "Allah, gayr-i meşrû şehvet peşinde olmayan genci pek beğenir" (Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4:151) buyurmuşlardır.

Yukarıda aktardığımız bilgilerden görüldüğü gibi Kutsal kitaplarda gençliğin önemi ve iyi değerlendirilmesi gerektiği hususu sıklıkla vurgulanmaktadır. Dolayısıyla atasözün dinsel kaynaklı yollarla sözlü kültüre girdiği söylenebilir.

### **Sonuç**

Atasözleri bir toplumun hafızası ve aynası konumundadırlar. O toplumun hayata yaklaşım tarzı ve değer yargıları gibi hususlarda önemli fikirler verirler. Sözlü kültürün en önemli verileri konumunda olan atasözleri ve deyimler üzerinden İdil Süryanilerinin düşünce dünyasını tanımaya yönelik bu çalışmamızda, Süryanilerin hayata dair bireysel ve toplumsal anlamda değer yargılarını oluştururken dinsel kaynaklı veri ve öğretilere çok yer verdiklerini müşahede ettik. Yukarıda ele aldığımız örnek birkaç atasözü üzerinden bu durumun teyidini yapmaya çalıştık. Bu arada Süryanilerin Müslüman coğrafyada yaşamaları, Arap dilini konuşmaları (kısmen) ve İslam dininin Arap dili üzerindeki baskınlığı gibi etkenler, Arap ve İslam dini kaynaklı bir takım atasözlerin Süryani sözlü kültürüne girmesine yol açtığının gözlemledik. Tabi bu tür atasözlerin Süryani inancıyla ters düştüğü söylenemez. Doğruluğu, dürüstlüğü, erdemliliği ve en genel anlamıyla aklı-ı selîm çerçevesinde hareket etmeyi öğütleyen atasözlerin kültürler arası bu alış-veriş ve etkileşimi bilinen ve kabul edilen bir gerçektir.